

ИНЖ. ИВАН ГЪРКОВ

**ПЕТРИЧ
В
АПРИЛСКОТО ВЪСТАНИЕ**

СОФИЯ

1976

ИНЖ. ИВАН ГЪРКОВ¹

ПЕТРИЧ
В
АПРИЛСКОТО ВЪСТАНИЕ

СОФИЯ

1976

¹ **НА-БАН**, Сб. XII – *Частични постъпления*, а.е. 75, машинопис.

УВОДНИ БЕЛЕЖКИ²

Село Петрич³, Софийски окръг, влезе в националната ни история с участието си в Априлското въстание от 1876 година. По своята масовост, проявената жертвоготовност и понесените тежки загуби (според З. Ст.) то се нарежда „между ония села, които изградиха темелите на българската свобода“.

Днес – 100 години от ония паметни дни, когато целият български народ се готви да отпразнува най-тържествено юбилея на Великата Априлска епопея, ние трябва да извадим из праха на забравата всичко онова, което се е запазило в народната памет и съхранено в архивните фондове. Наш патриотичен дълг е да го направим достояние на широк кръг читатели. Доколко с този скромен труд, целта е постигната, нека читателя сам прецени.

Трябва определено да кажем, че както при събирането на материалите, така и при написването му се срещнаха големи трудности. Нито един от останалите след освобождението живи поборници не е оставил писмени спомени. Нещо повече, не се намери и нито един местен учител от онова време, да запише поне техните разкази.

Онова, което е оставил за поколенията в своите „Записки по българските въстания“ талантливия мемоарист Захари Стоянов, относно пригответленията и тридневните сражения е крайно недостатъчна. Историка на Априлското въстание, Димитър Т. Страшимиров, също не изчерпва всичко, което са извършили и преживяли петричани от 12 февруари до 10 май 1876 година. И единия, и другия не можем да ги упрекнем, тъй като те не са си и доставили такава цел за Петрич.

Трябва да отдадем заслуженото на петричанина Стоян Червенков, преселник в Радославово (сега Чавдар), който по поръка на златишкия адвокат Делчо Свинаров, син на поборника Филип Свинаров, не пожали сили, за да изясни събитията в Петрич през бунтовната пролет на 1876 година. Той се е постарал, да уточни фактите и да ги подреди в своите „Бележки за събитията, които са станали в с. Петрич, Панагюрска околия през 1876 година“. Този ценен материал на З.Х.1900 година е изпратен на Стоян Заимов. По-късно, поради стичане на обстоятелствата, той попада в ръцете на Димитър Т. Страшимиров, който използва част от него за своя

² Текстът е предаден в оригинал, без редакторска намеса.

³ С. *Петрич* – село в Западна България, Софийска област, Община Златица.

тритомен труд. Днес материала се съхранява грижливо в БИА на НБКМ - София, със сигнатура - Ф. СЗ, II А 9134.

При написването на настоящият скромн труд, освен горните източници са използвани и пенсионните дела на поборниците и вестниците от онова време, съхранени също в НБКМ, както и разказите на: покойния Делчо Ангелов, съпругата му Тота Ангелова – внучка на поп Христоско, Григор Червенков и учителят Дончо Пенелов – също покойник.

За написването на предисторията на Априлското въстание в Петрич, са ползувани и трудовете на: проф. Петър Мутафчиев, Черновежд, Стефан Захариев и византийската историчка Ана Комнина.

За читателя считам, че не е излишно да знае, че освен приложените снимки има запазени такива и на поборника Делчо Гугов и водача на Хвърковатата чета от Петрич до Стара планина – Петър Шентов.

Със съжаление искам да уведомя читателя, че много цепни снимки са съхранявани в Златица, у наследниците на Пено Гугов (с въстаническа униформа), но при пожар са унищожени.

Ценни препоръки и помощ при събирането, и подреждането на материалите ми дадоха: доц. Дойно Дойнов, д-р хим Никифор Бабачев, Тодор Геров и писателя Никола Гугов (Павел Вежинов), внук на поборника Лулчо Гугов, за което им изказвам гореща благодарност. Специална благодарност изказвам на Цветана Лозанова, която най-старателно прегледа и поправи ръкописите.

Настоящият непретенциозен труд, не е лишен от непълнота и точност. С благодарност ще приема всички ценни препоръки.

София

От автора

Януари 1976 г.

Участието на Петрич и петричани в Априлското въстание през 1876 година е най-високо оценено от самите апостоли на IV революционен окръг – Бенковски и Захари Стоянов.

Със смелата и неуморни агитация по околните села на петричаните: Нено Гугов, Лулчо Гугов, Филип Свинов, Стоян Данков, Ганчо Белишки и Делчо Гугов; с масовото си и всеотдайно участие в подготовката и провеждането на самото въстание; с високия дух, който запазиха дори и тогава, когато покъщнината и стоката им беше ограбена, а домовете превърнати в пепелища; с твърдата решимост да помагат на Войводата и Хвърковатата чета докрай, те спечелиха любовта им без остатък. Не случайно в оня труден, съдбоносен и критичен за великото дело момент на Оборище, Бенковски гръмогласно, с болка на сърце, извика на помощ най-напред петричани, а Захари Стоянов след 8 години им отреди заслуженото: „Бедните!“ Те държат първо място между ония села, които изградиха темелите на българската свобода с пепелището на своето село“.

КРАТКИ ИСТОРИЧЕСКИ БЕЛЕЖКИ

Петрич е старо селище. Началото му се губи някъде в навечерието на Първото българско царство. За пръв път името се среща в типиконите на Бачковския манастир (в нач. на XI в.) и в Алексиадата на Ана Комнина (1114 г.), дъщеря на византийския император Алексей I Комнин, и правнучка по майчина линия на българският цар Иван Владислав. Дали този Петрич е нашият, както твърдят някои автори, или Бачково, което по това време е носило същото име, не може със сигурност да се каже. Позовавайки се на същите автори и особено на Стефан Захариев, който в книгата си „Описание на Т. Пазарджишката кааза“ пише, че „около Панагюрище имало в българските времена някои градове“ и разположението му между две крепости – Градището (св. Никола) от север, и Муха-кале, от юг, както и важноста на пътя по долината на Тополница може да приемем, че по това време Петрич е съществувал.

Пантели Карапетров в книгата си „Материали за описване на града Панагюрище и околните му села“ пише: „според преданието, около преди 200 години Петрич е бил касаба (град) и е бил заселен на „Селището“. Тази местност се намира на юг, на 2,5 км. разстояние от днешното място на селото, на левия бряг на р. Тополница. Повечето от нея е разорано, но по

краищата (от към гората) и днес се виждат разрушени стени. Стари хора разказват, че по нивите са намирали старовремски стрели.

Професор Петър Мутафчиев в книгата си :Стари градища и друмове из долините на Сряма и Тополница“ също допуска, че това село е било град, базирайки се на обширната площ на тази местност – „Селището“.

П. Карапетров предполага, че Петрич е бил напълно изгорен от турците, когато се връщали от някоя война между Турция и Австрия, по време на царуването на Мохамед II (1643-1657 г.) и по тая причина се заселил на днешното място.

Преданието говори, че по време на турското нашествие, по тези места цар Иван Шишман е водил големи сражения с поробителите, и че Тополница е почервявала от кръв. Вероятно от тогава носят имената си някои местности като: „Турка“, „Шишманец“ и др. Преданието говори също, че Муха-кале е паднало под турско робство 45 години по-късно. Там е бил съсредоточен гарнизон, който се снабдявал с вода от р. Тополница с чебъри и каци, от където произхождат имената на околните махали – Чебъра и Кацата, а най-близката носи името Замухово – от зад Муха-кале. Турците не са знаели нищо за съществуването на крепостта. Снабдяването с вода е ставало от източната част на крепостта по таен подземен вход. Една жена, когато отишла да си налива вода, е била сподирена от прасето си. То не се върнало веднага с нея, а се защурало из храсталаците. Турците забелязали невинното животно и го подгонили. Подплашено, прасето бързо избягало в подземиято. Една нощ нападателите се промъкнали в крепостта и превзели непрестъпната твърдина.

Проф. П. Мутафчиев допуска, че по тези места е минал през есента на 1059 година Исак Комнин срещу печенегите, а по-късно, през 1189 година, Исак Ангел при похода, който завършил с обсадата на Ловеч и сключването на мира между българи и византийци. През есента на 1443 година при похода на Владислав III, предвожданата от Ян Хуниади и деспота Георги Бранкович християнска войска от маджари, сърби и поляци по тези места водила люти боеве с еничарите на Мурата. Може би от тогава мястото западно от селото носи името „Бойщето“, което влезе по-късно в новата българска история с първото бойно кръщение на петричани и на Хвърковатата чета на Георги Бенковски на 23 ден от м. Април, на високосната 1876 година.

Че Петрич е старо селище може да се съди и по името му, което има гръцки произход, от думата „петра“ – скала, камък. Вероятно името му е дадено заради каменистата почва на цялото му землище.

Петрич е чисто българско село. Първите писмени данни за него срещаме в книгата на Стефан Захариев (стр. 39). Той дава следните данни за селото, които се отнасят за 1865 година: 230 къщи, 1 черква, строена в 1857 година, 1 училище с 50 ученици и 800 жители, българи, които по занаят са земеделци, дървари, пчелари и скотовъдци, (вероятно броя на къщите и жителите се отнасят само за селото, без махалите, някои от които по това време са съществували).

В навечерието на въстанието, по данни из архива на Найден Геров, Петрич е имал 322 къщи, от тях само в селото 232, 1 училище на три ката с 11 отделения, съградено преди 10 години в което се учили 120 ученици, а жителите му по Стоян Червенков – 1700 (в своите записки 3. Ст. пише – 1630).

ПОЛОЖЕНИЕТО НА ПЕТРИЧАНИ ПРЕЗ 65-75 ГОДИНИ НА XIX В.

Поминъкът на населението е бил главно скотовъдство, земеделие и търговия. Занаятите са били по-слабо развити. Някои петричани се занимавали и с ханджийство. Не им било чуждо и учебното дело. От приведените по-горе данни се вижда, че в 1365 година в селото е имало училище. Кога е основано, какво е било (вероятно килийно) и къде се е помещавало отначало, сведения нямаме. Знае се обаче, че по-късно, в 1972 година, тук е учителствувал пирдопчанина Иван Кънчов, който въвел звучната метода, усвоена от него в Пловдив.

Затова, че по онова време в Петрич е имало грамотни хора четем във в. „Македония“ от 16.XII.1867 година: „Одринският вилаетски управител иска програмите на българските училища. Турците строят „руждие мектеби“. В с. Петрич е намерено ръкописно евангелие от архиепископ Теофилакт“.

По-късно у Лулчо М. Гугов, един от видните петрички жители, е намерен един доста стар месецослов, напечатан на груба дебела хартия. Първите и последните листове са били откъснати, та се незнаело, ни кога, ни къде е бил напечатан. В средата на книгата се е случило да останат празни, ненапечатани листа и по тях са били записани известни изречения от Стария и Новия завети, и поменици за покойните. Един поменик е бил написан така: „Спомени господи в царство твое, грешни твой раб Рашко

ереи иже от Петрича и отца и матери негови поп Вълко и попадия Рада и спомени господи в царство твое благочестиви християни петрички и закрили нас от бесни агаряни“.

За времето си петричани са били умни и предприемчиви хора. Някои от тях са членували в панагюрското читалище и са чели революционните вестници и книги, пренасяни от Влашко. Особено тесни връзки с панагюрци са поддържали търговците, които обикаляли навред из Османската империя и стигали чак до Цариград. Те са проводниците на революционните идеи в селото.

Някои автентични документи говорят, че още в 1868 година побудните петрички младежи са се събирали тайно на групи, обучавали се в стрелба и са чели революционни книги. А когато в селото попада книжка, с описана историята на Хаджи Димитровата чета, тайно се предава от ръка в ръка и разпалва революционна страст у младежите.

Стари хора твърдят, че Апостолът В. Левски веднъж е пренощувал у Гугови, но данни за това няма. Някои автори пишат, че по времето на Левски в Петрич, под влиянието на панагюрци е имало таен революционен комитет, изграден от Нено Гугов. Това също не е потвърдено. Фактът, че още при първото си идване в селото Бенковски има блестящ успех говори, че петричани са поддържали тясна връзка с революционно настроените среди в Панагюрище и околните селища.

От друга страна, народът все по-тягостно е носил бремето на робството. Турците от околните златишки села, известни със своя фанатизъм, често са прибягвали до обири, насилия и отвличания. Особено големи пакости са правени пролетно време, когато низъмете от златишко са ходили на военна комисия в Т. Пазарджик.

Твърдите и решителни петричани не са им оставали длъжности. Стари хора разказват, че в землището на Петрич, по скритите друмища по Тополница и притоците ѝ не един и двама обирници-турци са заминавали в „царството“ на Мохамеда. Особено много се проявил надарения с херкулесова сила Стиян Данков, изпълнен с мъст към поробителите. Сгоден момент за разплата търсили и синовете на Петър Раков, заради отвличането и убийството на баща им (в подножието на Стара планина). Отношенията между петричани и златичора (златишките турци) са били изострени до такава степен, че турчин не е смял спокойно да премине, а камо ли да спи в селото. Местната турска власт се е представлявала само от един турчин, куруджия в селото. По тази причина тук е можел да намери сигурен подслон

и горещи привърженици всеки проповедник на идеята за сваляне на омразната турска власт.

Ако на 15 януари 1876 година, апостолите Петър Банков и Георги Бенковски, на път за Пловдив – центъра на поверения им окръг, бяха предпочели пътя през Петрич, то няма никакво съмнение, че не Павурджиевия хан в Клисуре, а Гуговият щеше да им бъде първото сигурно място за почивка. Още тогава щяха да се прегърнат развълнувано с братята Гугови и Свиначови (Домусчиеви) и с още по-голяма вяра в делото, на което се бяха посветили, да тръгнат и изпълнят историческата си мисия. Но ... „виновен“ беше Волов, той познаваше добре пътя през Карлово, пък и оттам трябваше да вземат знамето.

ЗАКЛИНАНИЕТО

Нищо. Петрич не беше пръв в калеската за „кървавата сватба“, но калесаря – Бенковски не закъсна. С песните и гайдата на Димитър Кокльов, той потегли от с. Баня с поп Грую направо през гората, в рано напирещата пролет за северозападния край на окръга. Пътят му минаваше през с. Мечка. Там не се мая дълго. Целта беше скоро постигната. Та как иначе, след като Кокльо каза: „Войводо, заповядай ми само и аз съм готов, за народната чест и добро, децата си да изколя“. После в Поибрене. И тук истински българо-средногорци: пол Недельо, Влад Пашов, Делчо Уливеров, Никола Николов...

На 11 срещу 12 февруари 1876 година, заедно с Никола Цвятков – Дерменджийчето, поибренци изпратиха калесаря в Петрич – крайната цел на тази обиколка. Тук престоят беше необходим поне за два дни.

Рано призори двамата пътници се озовават в папукчийския дюкян на Делчо М. Гугов. Докато ранобудните петричани не се още раздвижили той ги отвел на гости у баща си Маньо Л. Гугов, който живеел при другия си син Лулчо – търговец. Скоро тук довтасал и братът на домовладиката Нено Гугов, също търговец. От начало гостът (Бенковски) поразпитал в общ разговор петричаните за положението им и за отношенията, които имат с околните турски села. После наредил на Делчо да повика попа и по-видните селяни. Скоро дошли: поп Христоско Петров Раков, Мито Стоянов – кмет на селото по това време, Стоян Ганчов – помощник кмет и Филип Свиначов – търговец.

След като се събрали, Бенковски наредил да се заключи вратата. Петричани от своя страна му поискали пълномощно и като се убедили, че това е същият човек, изпратен от БРЦК, който очаквали вече да им говори нещо за „България и Турция“, изпълнили желанието му.

И всички притаили дъх, а Бенковски започнал: „Аз съм калесар, дошъл съм и вас да калесам за сватбата. Но знайте, че нашата сватба е кървава, вместо вино – кръв ще се лее. Невестата е поробеното ни отечество. Вие изпитвате всички ужас и мъки на турското робство, та няма защо да ви го описвам. На народа дотегна вече теглото. Той не може да гледа с кръстени ръце, как грабят имотът му, как безчестят челядта му, как убиват брат му и затова е готов да въстане против тирана и отхвърли игото. Аз ви говоря от името на народа, който се представлява от временното правителство, на което съм пълномощник“. И продължил по нататък: „Ако сте истински българи, ако мислите за огнищата си, ако скъпите честта си, вземете участие в кървавата сватба, за уверение на което дайте клетва, че ще пазите в тайна съобщеното ви и когато дойде време ще бъдете готови да положите живота си за народното дело“.

В присъствието на Апостола осемте членове на новообразувания комитет дали клетва. Всички станали на крака. Пред съзаклятниците били поставени нож, револвер и евангелие. Бенковски произнасял клетвата, а поп Христоско повтарял след него: „Заклевам се в името на всемогъщия Бога и в неговият честен кръст, че за славата на българския народ и честта на православната вяра ще бъда верен и работя според способността си за освобождението на отечеството си.

Заклевам се, че ще бъда верен изпълнител на законите. Заклевам се, че ще жертвувам живот и имот, и всичко мило за свободата на поробена България. Ако престъпя клетвата си и стана предател, да бъда проклет от целият български народ и бъда застрелян с 6 куршума“.

Беше 12 февруари 1876 година – четвъртък.

След това Бенковски дава следните наставления:

1. Постепенно да стане записването на нови членове.
2. Всеки да си приготви: пушка с 200 фишеци, револвер с 200-300 куршуми, ятаган или сабя, чанта с 2 оки песимет, мушама за дъжд, 2 чифта навой, 2 чифта опинци, желязни котки за опинците, 2 ризи, въстаническа униформа, шапка с лев, зелена къна за спиране на кръвта в случай на нараняване, благ мехлем и тифтик за церене на рани и около 100 грама жълт восък за храна в случай на нужда.

3. Да се направи точна статистика на: броя на въстаниците, оръжието, припасите, храните, добитъка, колата, помещенията, фурните, чешмите и др.
4. Да се образуват комисии за събиране на парични помощи.
5. Да се определят куриери за пренасяне на тайната кореспонденция.

След това съзаклятниците си преписали устава.

Още тогава за куриери са определени Стоят Ганчов – да пренася пощата от Петрич-Поибрене-Панагюрище-Т. Пазарджик; и Никола Червенков, който не е присъствал на клетвата, но е бил доверено лице, по маршрута: Петрич-Литаково-Враца.

На другия ден вечерта, 13 срещу 14 февруари, Бенковски, придружен от Лулчо и Нено Гугови, потегля за Панагюрище направо през гората.

Успехът на Апостола е бил осигурен в този край на окръга още при първото му посещение. Той спечелил за делото тези три големи и будни български села – Мечка, Поибрене и Петрич, и се връща в центъра – Панагюрище доволен от себе си и изпълнен с вяра в успеха на делото. В Панагюрище се завръща и Волон, с когото на 15 февруари вечерта, сиропостата неделя, заговяват у Дринови и споделят радостта си от готовността на народа да ги последва в решителния ден, когато българинът ще намери сили в себе си и ще се назове свободен.

Със своята пленителна външност и пламенно и вдъхновено слово, Бенковски оставил прекрасни впечатления у петричани. Той им вдъхнал кураж и вяра, че могат да се сдобият със свобода, стига само да въстанат.

ПОДГОТОВКАТА

Изпълнението на първата задача – да се разшири съзаклятието, като се привлечат повече съмишленици, започнало още на следващият ден. Отначало тайно, а после, като се убедили, че никой не се противи, започнали открито да говорят че „напролет ще се строят на Султана краката“.

В началото на март, Бенковски за втори път идва са Поибрене и отсяда в дома на Нено Гугов. Този път престоял 4 дена. Имало е доста работа и при това свободен, няма от кого да се бои. Тогава е станала и втората клетва в църквата „Св. Георги“. На тази клетва Бенковски произнесъл

пламенна и насърчителна реч. Държал реч и Нено Гугов – председател на местния революционен комитет. В нея той заявил: „Който няма пушка, вола да си продаде, пушка да си купи“. Тогава положили клетва още около 35 петричани, между които: Стоян Данков, Никола Червенков, Панчо Раков, Ганчо Белишки, братя Свинарови, Балови, Лещарови и др. Този път се погрижили и за комитетска каса. Трябвало всеки да внесе колкото може от сърце да отдели. Братята Лулчо и Делчо М. Гугови отрязали на младите си невести жълтиците и ги предали в касата. Техният пример последвал и младоженецът Тодор Бабачев.

Още тогава Бенковски се убедил, че в Петрич работите вървят добре, но местоположението на селото – изложено да опасност от север, го принудило да остане тук повече дни. Той преценил, че по-добре е да натовари петричките търговци със задачата да обходят златишките села и изградят в тях местни революционни комитети. Веднага изпратили Филип Свинаров в Пирдоп, тъй като имал там ученик, да изгради комитет. Задачата била изпълнена. В Пирдоп бил образуван комитет от двата попове и четирима миряни.

Тогава дошъл в Петрич и Каблешков, да се съветва с Бенковски, за копривщенските чорбаджии, които не проявявали никаква деятелност. Бенковски ги ненавиждал още от дете и заради тях не искал да стъпи в Копривщица. Той казал на Каблешков: ”Иди и кажи на вуйчо хаджи Иван Маджаров, да въоръжи на своя сметка 300 души, инак на парчета ще го режа, за уверение на ти и това писмо та да му говориш от мое име“. Каблешков престоял цял ден в Петрич и си заминал обратно през Панагюрище, а Бенковски заминал за Еледжик.

В Петрич, след втората клетва работите тръгват още по-добре. Оставена е всякаква частна работа и търговията дори. Мъже, жени и деца се отдават на общото дело. Търговците Нено и Лулчо Гугови, Филип Свинаров и др. обикалят денонощно златишките села, съставят комитети и вместо жива стока, купуват пушки и барут. Барута купували от пирдопските турци. Като усещали каква е работата, турците се възползвали от случая, за да си продадат недоброкачествената-фалшифицирана „стока“, произвеждана тайно от властта в гората отгатак Тополница. По някой от търговците (не е установено кой) златичани пратили подарък на Никола Савов 100 ока куршуми. Саво Свинаров закупил от Пловдив 70 нови пушки по поръчка на петричкия комитет. Църквата е превърната в барутен погреб. Тук денонощно се леят фишеци. Всеки трябва да има по 300 фишека готови. Ковачниците стават военни арсенали. Лазар Ташов със своите работници

прави много хайджари, калъчки и котки за опинците. Той направил и халките на черешовите топове, издълбани от дядо Дончо Анин по идея на Стоян Балканджията от с. Смолско. Тюфекчия е Георги Вретенара. Иван Кьосев ушива 250 ката въстаническа униформа. Делчо Маньов – 250 патрондаша; много торби, паласки и цървули.

В трескавата подготовка е заангажирано цялото население. Мнозина купуват джапане със собствени средства. Дошла е комисия от Панагюрище – Симеон хаджи Кирилов и другаря му Иван Джуджев, да събира пари за оръжие. Много петричани изчерпали средствата си започват да предават скъпоценните си вещи. Делчо Гугов дал на съпругата си нитяха на стойност 22 ирмилика и 1 махмудия.

Наскоро от Панагюрище е изпратена една група под ръководството на Марин Шишков, да отиде в Румъния и закупи пушки. В групата освен Павел хаджи Симеонов и Илия Яковов е включен и петричанинът Лулчо Гугов. Групата стига до гр. Оряхово, но се връща, защото границата е затворена. На връщане те минали през Враца, срещнали се със Стоян Заимов, който им дал писмо лично за Бенковски.

ОБОРИЩЕ

Времето минава неусетно. Дните и нощите се слагат в едно. В стихията на тази всеобща работа, около 5-6 април от Панагюрище е изпратено окръжно, с което от всички комитети се викат по един или двама представители. Окръжното е писано на 4 април, на връх Великден. Представителите се викат в Панагюрище на 10 април – събота, а не „Томина неделя“, както пише Димитър Т. Страшимиров. Кандидатите за легати са много, но само двама трябва да изберат, такива са указанията от центъра – Панагюрище.

И отново пристига Бенковски и отсяда пак в къщата на Нено Гугов. Този път престоява два дни. Ходи на стрелба с петричани със своята пушка. Прави ревизия на всичките работи и дава указания на местните водачи какво още е необходимо да се направи.

От Петрич Войводата заминава за Панагюрище през Средна гора – местността „Топалка“, заедно с петричаните Нено Гугов, Стоян Данков. Мито Лещаров, Тинко Валииски и стража около 20 души. Целта на това отиване през гората, е била да се намери подходящо място за Първото

Велико Народно събрание. Такова място при това излизане не е намерено. Това направиха след няколко дни мечаните Димитър Кокльов и Петър Гребчов в землището на тяхното село от към панагюрско в Панова река. Същото място називаемо „Оборище“ е било обходено един ден преди това с кован кон от Бенковски и Стоян Пъков.

На събранието петричани изпратили като редовни представители Нено Гугов и Панчо Раков, но заедно с тях заминали още много други. Едни отишли от любопитство, а други за стража и готвачи.

От 11 до 13 април – два дена и две нощи, представителите чакат Бенковски, който преговарял с панагюрските делегати. В Оборище настъпват смутни вълнения. Какво ли е станало? Тогава събраните делегати изпращат Нено Гугов с въоръжена стража под началството на Иван П. Леков да го доведе. Причината да тръгне Апостолът, според поп Грую (който може би на свой ред отишъл със същата задача) е тази, че Нено Гугов обяснил, че е невъзможно повече да се чака, че хората бързат и ще се пръснат. Тогава Бенковски е принуден да тръгне, а след него потеглят и двамата панагюрски представители. Този факт показва, доколко влиятелни са били петричани сред оборищенци и какво доверие им има на тях Бенковски. Това доверие се засвидетелствува още по-силно в разгорялите се дебати по въпроса за даване пълномощното на апостолите, с което само те имали право да обявяват въстанието. Безрезервната подкрепа, която петричани, мечани и муховци оказват на Бенковски, става повратен момент в хода на разискванията и Оборище изпълнява историческата си мисия.

Малко преди да се закрие събранието, когато и природата с капризите си осуети нормалната му работа, друг петричанин – Лулчо М. Гугов се явява пред Бенковски и му връчва писмото от Заимов. Това писмо събужда доста съмнения. Дали то е било само оправдание за пушките от Румъния или врачанския апостол е писал друго, не можем да знаем, защото спомените на останалите живи поборници са доста забъркани. Между другото в него Заимов е изказал мнението, че въстанието не бива да се обяви преди 11 май.

После в Панагюрище, 3 дена дванадесетте избраници на Оборище разискват по плана на въстанието и по възванието към българския народ. Между тях е и петричанина Нено Гугов. Съгласно подписания на 17 април (събота) протокол Петрич е бил определен за важен въстанически пункт. От тук е трябвало да тръгнат 100 души въстаници, под началството на Крайчо Самоходов и с войводата Нено Гугов, за Пирдоп и да повдигнат на въстание златишките българи, които отпосле да доведат в Петрич.

НАЧАЛОТО

Не всичко стана така, както беше запланувано. Предателството направено от Ненко Балдювченина и „мрачните бухали“ от Копривщица, чрез Черньо Домнин, стана причина за преждевременното избухване на въстанието. Някои от членовете на дванадесет-членната комисия, между които Васил Петлешков, поп Грую, Нено Гугов и др. още са в Панагюрище. Там ги сварва кървавото писмо на Каблешков. Това наложи час поскоро с възвание в ръка да си заминат и направят това, което стана в Копривщица и Панагюрище. На Нено Гугов, Бенковски възлага да ускори въстанието в Мечка и Поибрене и да вдигне Петрич и околните села.

Същият ден – 20 април (вторник) в Панагюрище има доста петричани. Те били свидетели на станалото там. Пръв се връща в селото Марко Бозаджията и донася тревожната вест. Местните комитетски дейци откачало не повярвали, но взели предохранителни мерки и изпратили още същата вечер Стоян Ганчов и Делчо Пенелов в Панагюрище да проверят как стоят работите и да се съветват какво да правят. На път за Панагюрище, в с. Мечка, те срещат Бенковски с малка чета тръгнал на обиколка из близките села. За двамата петричани е ясно вече, че трябва да въстанат, така им поръчал и Бенковски, като им казал да пазят здраво границите от към златишко. Късно вечерта пристига и Нено Гугов. Още същата вечер той запознава своите приближени с плана и възванието, което завършва с думите: „или свобода, или смърт на сичкото население“.

При създаването се положение повече време за колебание няма. Примерът на Копривщица и Панагюрище скоро е последван и от Петрич. Още на другият ден – 21 април, рано сутринта комитетът се събира, обявява селото за свободно и избира военен съвет в състав:

1. Маньо Гугов	7. Никола Червенков
2. Мито Стоянов	8. Иван Свиначаров
3. Нено Гугов	9. Филип Свиначаров
4. Стоян Ганчов	10. Панчо Балов
5. Лулчо Гугов	11. Стоян Годареєв
6. Панчо Раков	12. поп Хрмстоско

Избрани са за стотници Лулчо Свинаров и Стоян Данков, а Саво Свинаров – нещо като деловодител.

Решено е да се поставят постове по всички важни входове към селото и се изпратят групи да повдигнат на въстание околните български села. Филип Свинаров и Мито Лещаров, с още 10 души, тръгват за с. Смолско. Без всякакви затруднения целта е постигната. Смолско се вдига, и с поп Георги начело до 23 април изцяло се прибира в Петрич. В Каменица отива групата на Стоян Данков и Коста Балов. Тук заварват двама турци, които отказват да се предадат, за което им взимат главите и малко беглишки пари. Каменчани, повечето с жените и децата отиват на Харамлиеца, а една малка група идва в Петрич. Към Раковица е насочен Ганчо Белишки. И той изпълнява поставената му задача. Раковчани също отиват на Харамлиеца. От Коланларе, село със смесено население, също успяват някои селяни да прибегнат в Петрич.

Петричани се кръстили във въстанието с убийството на трима турци, които били в селото по търговия заедно с добитъка си. Изкарват ги до ангеловия плет. Поп Христоско им прочел пътнината и ги изпращат на оня свят. Телата им хвърлили във варницата на табахната. Този ден докарват от различни постове още 8 души, които също са избити. Пощаден е само петричкия куруджия, когото арестували. След разгрома на въстанието, същият този турчин, свидетел при убийството на другите, издал убийците, като посочил за най-виновен Мито Стоянов – кмета.

Петричани също не минали без жертва. На Влахов дол се появяват четирима турци, уж търсили мед, а те тръгнали да предават сербезлък в „българско царство“ и да разберат какво е станало с изчезналите им сънародници. Стражата загърмяла по тях и двама падат на място, а другите успяват да избягат. Петър Балов се спуска да вземе пушката на единия, но той още жив изгърмява върху му. Пронизан от вражия куршум, нашенеца издъхва на място. Жената и близките на загиналия понесли много тежко загубата, но петричките въстаници знаели, че свобода без жертви не се извоюва. Духа им не паднал, напротив с още по-голямо усърдие продължават подготовката. Започват да копаят шанцове (окопи) за отбрана. Такива шанцове изкопават на Сливовка – 2, на Бряста – 1, на Бойщето – 2 и на Гугов дол, към панагюрския път – 1.

Всичко вече има бунтовнически вид, а радостта на селяните няма граници. Започват и веселби. Песни, хора, гайди – при завършване на всеки окоп. Ликува народа. На Бойщето, където е почти цялото население, хората не спирани. Четири моми се обличат в мъжки дрехи и се въоръжават с

ножове и колове. Това окуражава още повече петричани и някои започват да кроят планове за нападение на близките турски села.

Но... врагът не спи. Стражите известяват за раздвижване при турците. Отделни вражи групи се опитват да разузнаят какво става в това село, дали петричани са сами (те много се страхували да няма московци) и да търсят избитите турци. Завързват се частични сражения по горските пътеки. Военният съвет преценява обстановката като много сериозна.

Очаква се силно нападение откъм Златица. Съмняват се дали сами ще могат да отблъснат надъханите с омраза към българското население златишки турци и да опазят селото си. Решават да пратят известие в Панагюрище за помощ.

ХВЪРКОВАТА ЧЕТА В СЕЛОТО ТРИДНЕВНИТЕ СРАЖЕНИЯ

Бенковски щом разбира каква е работата още същата вечер – 22 април, потегля с четата си за Петрич. За да стигне колкото може по-скоро, в Мечка той разделя четата на две. Пешаците праща направо през Вран-камък, а конницата заобикалят през Поибрене.

Петък, 23 април, Гергьовден. Петричани са в черква. Службата е на привършване, когато пратениците на Бенковски пристигат и съобщават, че Войводата идва на помощ. Тогава цялото множество, с поп Христоско начело, потегля да посрещне многоочакваните спасители. Двете чети влизат в селото едновременно. Бенковски е посрещнат като княз. Напетите момци, с развят български байрак запяват:

„Нещеме ний богатство, нещеме ний пари,
но искаме свобода и човешки правдини“

Поп Недельо от Поибрене, най-отпред, носи кръста и го предава на поп Христоско. Бенковски с щаба отсяда на кратка почивка в къщата на Иван Свиначков, а четата под началството на Крайчо байрактар с петричкото население продължават и спират на Бойщето. Там побиват байрака и заедно продължават да копаят окопите, и да се веселят. Нали е празник –

Гергьовден и то в свободно, в българско царство. Опиянението обхваща всички. Врагът е забравен, но той не закъсня да напомни за своето съществуване. Караулът от близката чукара известява, че идат турци. Това смуцава петричките въстаници и те викат Бенковски.

Турците се показват над махалата Върлина. Те – сбирщина башибозуци, всичките пешаци изпратени от Рушид бей в Златица да се справят с Петрич. Но... смеските им излизат криви. Макар, че селските въстаници от първата позиция на „Сливовка“ първоначално се смутили и се огънали, с помощта на конницата, под предводителството на Крайчо Самоходов и Лулчо Гугов, успяват да отблъснат и прогонят нападателите. Турците отстъпват в панически бяг, отнасяйки свой ранен.

Първото сражение на открито поле е спечелено. Претичани удържат победа (разбира се с помощта на Крайча). Актът между роба и господаря е подписан. Радостта от успеха е голяма. Отново писват гайдите, а хората не спират. След това първо, успешно сражение, духа на петричките въстаници става още по-висок. Те се убедили, че и роба „чини“ нещо, стига да постоянствува. Не така мисли Бенковски. Той очаква, че турците озлобени от неуспеха си, ще организират друго по-голямо нападение, и че ще потърсят и военна помощ. Въоръжените въстаници са малко и не ще могат да удържат с допотопното си оръжие въоръжения до зъби враг.

Рано сутринта на 24 април, стражата забелязва, че под Мирково се белеят чадъри. Тогава Бенковски се изкачва със свитата си на близкия връх и с далекогледа установява, че това е редовна турска войска. Петричани отново навеждат глави. Бенковски преценил, че неговото присъствие тук е необходимо и изпраща писма до Копривщица и Панагюрище за помощ. Този ден напада една малка група около 50 човека башибозуци, пак откъм Върлина, но скоро са прогонени, без жертви и от двете страни. Тогава решават да вкарат в действие и „артилерията“. Един от черешовите топове, накичен от всякъде с цветя и заобиколен от много деца, теглен от муле, минава церемониално през селото и го изкарват на Бойщето. Поп Христоско поръчал на кехаята да разгласи, че топът ще се хвърга, да се не плашат жените и дечурлигата. Още при първото гръмване, топа се разцъфнал и хвърлил гюлетата на няколко метра. Това е първият изстрел в Априлското въстание, от черешов топ, против турския феодален гнет. Макар и несполучлив, той произвел такъв шум, че разтърсил из основи прогнилата османска империя и стигнал до „ушите на цивилизована Европа“.

Забелязаната войска под Мирково смуцава смолени и отчасти каменчани, които започват привечер да обикалят Войводата и се допитват

какво да правят, дали да останат повече в Петрич, тъй като селата им са изложени на опасност. Между тези групи се промъкват и две бабички от Мирково, които уж били изпратени от своите съселяни, но от държането им проличало, че техният косъм не е чист. Подлагат ги на разпит в отделна стая, но „дъртите вампири“ дълго упорстват. Тогава се намесва Ворчо, който вече пристигнал на помощ от Панагюрище, с гола сабя и ги принуждава да си признаят. Те били изпратени на разузнаване от златишкия мюдюрин. Вместо да задържат шпионките, щабът ги освободил, като им възложил обратната мисия. Бенковски продиктувал на личния си секретар Тома Георгиев, писмо на турски език, с български букви, до мюдюрина. В него той излага целта на въстанието и отношението им към мирното мюсюлманско население. Накрая той му определя среща, за да преговарят по-подробно по тези въпроси, като му гарантира пълна безопасност.

Писмо Бенковски изпраща и до коланларските турци, с което ги приканва да вземат участие във въстанието. Писмото започвало така: „Топракъ кардашларъ! (братя туземци) Сегашното правителство е тираническо; то немилостиво тъпче правата на всички, без разлика на народност и религия. Елате, прочее, да се хванем ръка за ръка, за да смажем това тираническо правителство и да се сдобием с друго по-справедливо и по-човешко“. По нататък в писмото се казва, че ако те не се съгласят да вземат участие във въстанието, ще се считат като привърженици на тираническото правителство и следователно не ще закъснеят да изпитат страшната участ. Устният отговор на това писмо е отрицателен.

През нощта една група от 250 петричани, под командата на Нено Гугов, с военни съветници Стоян Ганчов и Никола Червенков и стотниците Лулчо Свиначков и Стоян Данков, решава да нападне и изгори село Коланларе. Водачи им са дядо Илия, дядо Цачо и Никола Илков, избягали от това село преди няколко дни. Походът излязъл несполучлив. Когато приближили селото едно от момчетата паднало в тъмницата и пушката му изгърмяла. Нападателите помислили, че са нападнати и всички започват да гърмят, кой как свърне. Коланларчани се разбудили от гърмежите и лая на кучетата. Това осуетява изпълнението на набелязания план.

Същата нощ изнасят един топ (вече обкован с железни обръчи, след неуспешния опит с първия) на в. „Локмите“ и го насочват към златишкото поле. Целта е не само да изпитат здравината на черешовото дърво и якостта на железните обръчи, а да смутят неприятеля. Гърмът е толкова силен, че кучетата в съседните села се разлаяли, а на сутринта турската войска под Мирково изчезнала.

На 25 април, към 9 часа стражата съобщава, че през „Муртин камък“ се задават много турни, башибозуци и черкези, повечето на коне. Когато наближили Смолешката река, турци се задали и откъм Върлина. Тогава петричани изваждат и другите два топа. Не след дълго боя започва. Турците препускали хранените атове покрай реката, псували, ругаели всичко българско и нападали яростно. Черкезкият предводител идвал на брега, близо до позициите на въстаниците, изпразвал винчестера си и отново се връщал. Боя продължава с превес ту на едната, ту на другата страна. Хитрият Ворчо – победителят от Стрелча и тук внесъл прелом в развоя на военните действия. Той нагазва реката, промъква се покрай подмолите и стига близо до онова място от където неприятелския тартор стреля. Изчакал го да се появи отново и докато се накарал да гръмне, дръпнал спусъка на шишането. Черкезинът увиснал на белия кон, който го отнесъл обратно. Турците с болезнен вик тръгват напред и посрещат мъртвото тяло на своя главатар.

След около половин час турците започват да отстъпват. Пенелската воденица, която им е опорен пункт, скоро е завзета и запалена от въстаниците. Боят продължил до късно привечер и свършил с отстъпването на турците, давайки жертва 10-15 човека. Петричани загубват само Захари Спасов, още при настъпването на турците откъм Смолешката река, а Цвятко Бръшков от Церово е ранен.

И този път успехът е на страната на петричките въстаници, подкрепени от четата на Бенковски и тази на Борча. Ала радостта им от победите в тридневните сражения не е за дълго. Пристига депутация от Еледжик, начело с отец Кирил, игумен от Калугеровския манастир, да вика Бенковски на помощ, защото между въстаниците в лагера се появили разногласия, а откъм Траянова врата очаквали нападение.

Петричани се възпротивяват на Войводата да замине за Еледжишката гора. Те му заявяват, че не ще могат с наличните въоръжени въстаници да издържат на силните турски нападения, и че опасност грози селото. С огненото си слово Бенковски успява да ги убеди, че те сами могат да се защитават за няколко дена, докато отново се върне при тях.

ОТЧАЯНА ЗАЩИТА НА СВОБОДАТА

На 26 април, Хвърковатата чета потегля за Еледжик, за да осигури там безопасността на населението от няколко околни села. Заминава си и четата на Ворчо. Този ден като по чудо турците оставили петричани на мира.

На 27 април, отново врага се появява. Този път той идва с намерението окончателно да разбие бунтовниците и ограби селото. За тази цел карал и коли (около стотина) из златишко. Но ... петричани и този път, макар и сами, успяват да устоят на подстъпите си и не допуснали никой да влезе в селото им.

За всички било ясно, какви са намеренията на турците и какво очаква селото. Военният съвет се събира да обсъди положението. Решено е да се прати известие в Панагюрище за помощ. И този път панагюрци се отнасят благосклонно към петричани. Управителят на полицията Симеон хаджи Кирилов, щом получил известието веднага повикал поп Грую и му заповядал:

„Ти поп Грую черковни,

златни кръст остави,

та твоя си сребърни кръст земи.

И освен твоите другаре, още други събери

та иди в Петрич черкезете пропъди!“

Заповедта на управителя е изпълнена. Поп Грую с Рад Джунов веднага събират конна дружина и потеглят за Петрич. В Поибрене, обаче, те разделят дружината на две. Рад Джунов отива на Харамлиец, а поп Грую – в Петрич. Когато четата стига в селото що да свари?

„От жителите в селото ни един не беха.

Всички къщи, опленени празни беха.

.....

Троновете беха всички изтрошени,

книгите черковни по пътя беха изхвърлени“.

Закъснял бил поп Грую, но пък и да беше стигнал на време, какво би могъл да стори?

ГРАБЕЖ И ПОЖАР ИЗМАМА НА НАСЕЛЕНИЕТО

На 28 април, дохожда редовна турска войска – повече от 1 000 души, заедно с отблъснатите преди това башибозуци и черкези. Колите се удвоили и утроили, този път дошли и от софийско. Петричани отстъпват позициите на Бойщето и хващат гората около Петрич. От там наблюдават през целия ден. Турците влезли в изоставеното село с голяма предпазливост, обходили го и започнали да грабят, кой какво намери. От грабеж, нито войската, нито башибозуците могли да дигнат глава. Подпалили само училището. Привечер оставили селото и се завърнали към Златица. Турците много се страхували от нощно нападение, затова не замръкнали в Петрич.

На 29 април, турците не идват в селото, но могли да разберат, че няма други освен петричани (те мислили, че има московци). Може би този ден банската чета е била в Петрич, защото никой не е сварила в селото.

На 30 април, турските плячкаджии – войска, башибозуци и черкези отново идват с коли. Грабежът продължава. Когато видели всичките къщи опразнени, подпалили ги, като най-напред изгорили черквата. От 232 къщи (само в селото – без махалите) останали не изгорели – 27. Озлобените османци не пощадили къщите и плевните и по махалите, както и тепавиците и водениците. Ненаситни, те ограбили и живата стока: впрегатни волове – 508, говеда (крави и телци) – 1 343, коне – 375, биволи – 65, овце и кози (всичко) – 4 843.

След ограбването на покъщнината, стоката и опожаряването на селото, пълчищата на Рушид бей и Исуф паша (последният от София) потърсили и населението, което набило още по-дълбоко в горите около Вран-камък, Просоето и Дисагов дол. Петричани не постъпили както голяма част от панагюрци, а послушали Бенковски и предварително изнесли и скрили храни по тези места.

За да постигнат по-лесно целта си турците прибегнали до хитрости. Те пратили по чукарите Карачаноолу Мустафа ходжата и хаджи Юсмен оглу от К. Камарци с неколцина още да викат петричани да слязат в селото. Уверявали ги, че като се преклонят на Рушид бей от Златица и хаджи Харизванъ и Мехмед Каракашъ от Коланларе ще им простят живота. Някои се досещали, че това е измама и не се предали, а били убити с пушка в ръка. Такива били Н. Бабачев и Мито Стоянов. Други повярвала на увещанията и започнали да се връщат. Хванали 16 мъже от по-първите и ги съблекли по

долни гащи. Подкарали ги към Златица, но още по пътя извън селото побоищата започнали. Когато приближили Пенелската воденица един от нещастниците – със счупена глава решил да бяга. Това бягство било уговорено с един от конвоиращите ги турци. Докато нашенеца бил още близо турчина само викал по него, а когато се отдалечил той започнал да стреля.

Озлобени от бягството, другите конвоираци започнали още по злъчно да псуват, ругаят и нанасят побой на тръгналите за „прошка“ лековерни петричани. Когато приближили Смолешката река зверствата започнали. На Гинчо Шаламамов отрязали едната ръка и му я дали да я носи с другата. По-нагоре из К. Камарските шумаци били изклани като овце. Успял да се спаси само Ганчо Еров. Клан-недоклан, той се престорил на умрял и когато кръвожадниците си заминали станал и се върнал при своите в гората. Той им разказал за съдбата на другарите си, тръгнали да се преклонят на Рушид бей.

Една голяма група, пак от лековерните – млади момичета и невестички, била затворена в църквата. Там ги държали цяла седмица и ги „маскарили“.

ПОСЛЕДНА СРЕЩА С БЕНКОВСКИ

На 2 май – неделя, привечер, когато турците се оттеглили към Златица някои петричани забелязват част от Хвърковата чета отново на старата позиция – Бойщето. Те решават да отидат и се срещнат с Войводата. Още при първото виждане, без да се сърдят, както някои панагюрци, мухавци и други те му казват: „Войводо, и сега ни не било писано да се освободим“. Той им поискал храна и водач, да го проводи до троянските колиби. Петричани го съветват да остане при тях и заедно да се крият по Средна гора, но Бенковски не се съгласил. Той им казал: „Ако се укрием от турците, то от някои панагюрци не ще можем, те ще ме убият“.

И този път петричани доказали безрезервната си подкрепа към човека, който ги калесал за кървавата сватба, която още не е завършила, към човека, успял за изумително кратък срок да вдигне толкова народ на отчаяна борба. Макар без домове, покъщнина и добитък, с оскъдни количества храна, те дават колкото имат у тях и предлагат за водач Петър Шентов. На прощаване Бенковски с гордост им заявил: „Що исках постигнах – забих ръждивия ханджар в сърцето на Султана“.

Тази била последната среща на петричани с Войводата. Впрочем ... Нено и Лулчо Гугови по-късно в София виждат главата му набучена на прът.

МЕЖДУ ДВА ОГЪНЯ РАЗОРЕНИЕТО Е ПЪЛНО

Турският аскер и башибозуците не престанали да преследват петричкото население. Къде кого настигат обирали им храната, гаврили се с жените и ги убивали. Петър Пенчов бил убит, защото се опитал да предпази жена си, която хванали и „маскарили“ докато премряла.

На другия ден – 3 май, панагюрският победител Хафуз паша, с войските си, и тия от Петрич се срещат на местността „Вран-камък“ и „Юруков бук“. Там засичат по-голямата част от петричкото население от две страни и почнали с ятаганите си да сечат главите на мало и голямо. Жертвите достигнали 80 – мъже, жени и деца, когато пашата дал нареждане да спрат убийствата. Тогава джелатите започнали с бой и ругатни да прекарват нещастниците пред „спасителя“ на разпит. На въпросите му: кой ги подкокороса да вдигнат ръка против царщината? Кой им са местните водачи и не искат ли милост от падишаха? Петричани, твърди като средногорските скали, мълчат и никого не издават. В несполуката си, озлобен пашата започва да се заканва. Тогава Нено Гугов, овързан с въже (посочен като главен бунтовник от Ненко Балдьовченина, според някои автори) не издържал и извикал: „Паша ефенди, не мъчи простото население, защото ний сме най-виновните с братова си сина Лулчо М. Гугов. Аз съм зорле дигнал тоя народ. Коли ме, беси ме, аз съм“.

В местността „Просоето“ пръв е хванат поп Христоско. Един от джелатите замахва и му отсича едната вежда. После му навеждат главата да го колят. В този миг друг джелатин извикал: „Аркадаш, недей, това е папаз, ще го караме в Стамбул, да вземем бакшиш от Султана!“.

На брега на Тополница, турците хванали една млада жена с малко дете. След като я изнасилили, убили я, а детенцето оставили живо. То лазило около убитата си майка и се търкулнало в реката. След няколко дни, жертвите били намерени и погребани от ближните селяни.

Седем дена петричани били свободни, а само за няколко дена дали 172 души убити и още много повече обезобразени и с почупени кости. В това отношение много си изпатили поп Христоско и Стоян Ганчов.

Последният премазан от бой, бил сложен на дръвник, за да издаде виновниците. Турците предполагали, че той знаел всички тайни по въстанието, тъй като бил помощник кмет.

В ОПУСТОШЕНОТО СЕЛО

Цяла седмица петричани и част от смолени се крили по гората около Вран-камък, Просоето и Дисагов дол, докато официалната турска власт им дала срок да се приберат по селата си, като им гарантирала безопасност. На войската се дало нареждане да бди за реда и опази живота на бежанците от башибозуците и черкезите.

Първо се прибрали смолени, а после и петричани. По-дейните въстаници били изловени и хвърлени в затворите в София и Пловдив, а 6 от тях пратени на заточение в Мала Азия.

Маньо Гугов, в чиято къща се състави петричкия революционен комитет, заточен в „Ангора“, там умрял, а синът му Лулчо, лежал две години на остров „Родостъ“, където се разболял от ревматизъм и починал на 42 години през 1892 година.

Иван Свинаров, в чиято къща беше отседнал щаба на Бенковски по време на тридневните сражения умрял в Софийския затвор.

Нещастни са петричани след завръщането им в селото. Къщите и плевните изгорени, добитъкът откаран по златишките села. Децата, брадясалите старци и жените окъсани и измършавели от глад. Някои се прибират по оцелелите кошари, а други започват да строят къщурки с дървета носени на гръб. Никой не бил сеял летни култури, а и зимните нямало с какво да приберат и овършат. Лулчо Петрин, Мито Тодареев, Станьо Георгиев, Ненчо Минков и др. впрягат себе си и децата в предниците, да вършеят, а снопите носили на гръб. Други взимат добитък от околните села, срещу наем наполовина от добитото. Турците им взимат на сила снопите от нивите и сечат куриите около тях, без да им търси някой сметка. Мнозина петричани си познали добитъка и давали прошение да си го вземат обратно, но без резултат. Побоищата и обирите нямат чет. По Петровден Юсин ага Каръасъ с 6 заптиета връзва хората по нивите и пътищата и ги бие с джоп за пари.

Петричани много се страхували как ще изкарат зимата с малкото придобита храна, която и нея очаквали да им вземе юшурджията Моола Халил

стрелчанин. Той имал в Петрич 2 035 ока жито, което изгоряло заедно със селото. Петричани му овръхле предната година десятъка. Натуряли житото в свои чували и поискали от него позволение да му го закарат в Т. Пазарджик. Той казал да стои в Петрич. През зимата пак поискали да му го закарат, но той отново не дал. И така житото останало до размириците и изгоряло.

Бедственото положение, в което изпадат петричани след погрома на въстанието е най-добре разбрано от руският консул в Пловдив, Найден Геров и английската благотворителна комисия. Лично Лейди Странгфорд нарежда да им се отпуснат помощи (дрехи, храна и добитък) и дава средства за направа на IV-та болница в България в с. Петрич. После тази сграда се използва за училище.

ОСВОБОЖДЕНИЕТО

Отчаяната борба, която българите от Средногорието, Тракия и Родопите водиха срещу турската феодално-деспотска държава и пролятата кръв не отиде напразно. Най-прогресивните съвременници в Европа и братска Русия издигнаха глас в защита на изстрадалия седем милионен български народ и клеймяха поробителите, които с нечувана жестокост удавиха в кръв Априлското въстание.

Най-силно страданията и болките на българите отекнаха в сърцата на братският руски народ. Русия под натиска на народните маси бе принудена да постави на разглеждане пред европейската дипломация Източния въпрос и сама да пристъпи към практическото му решаване.

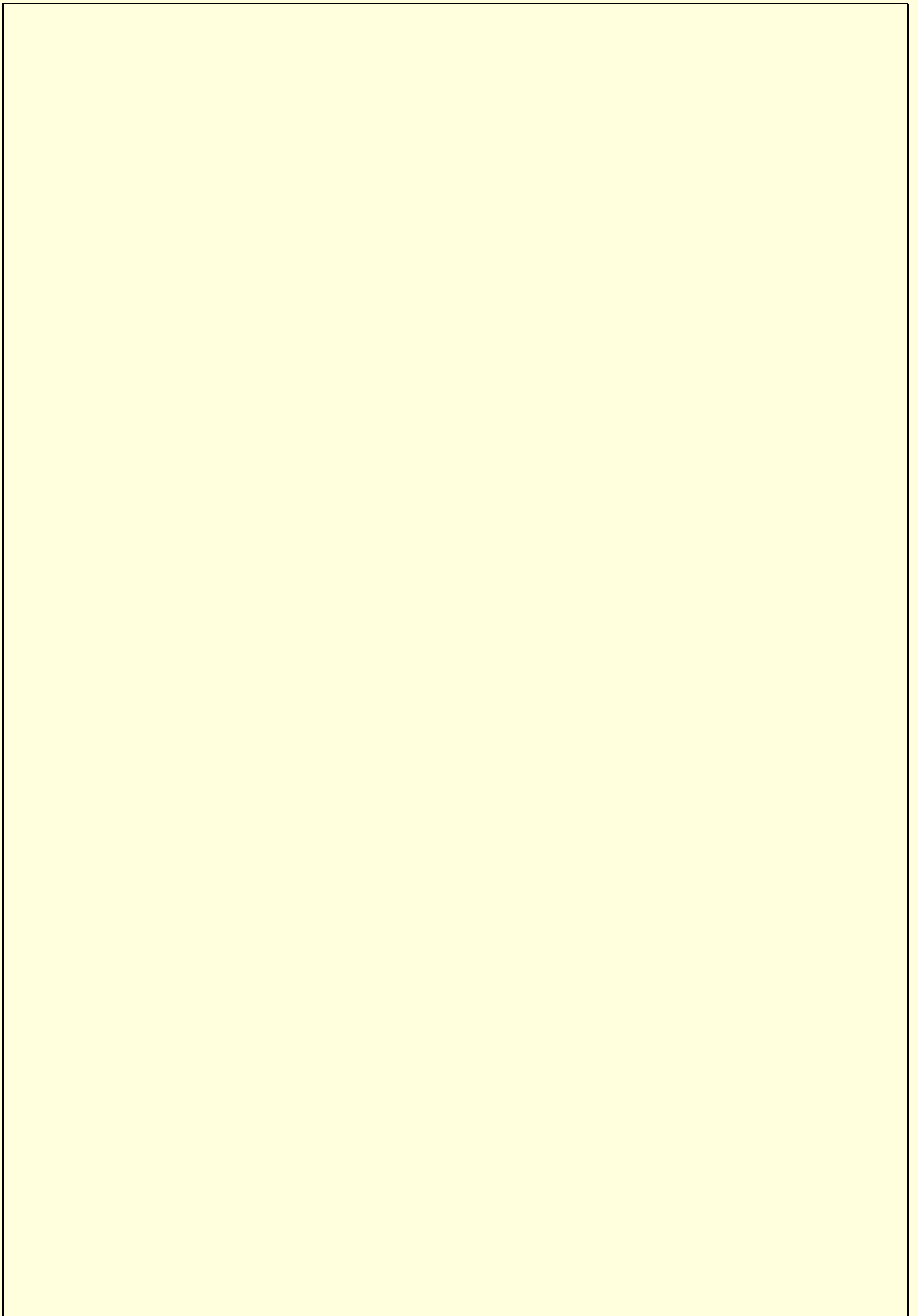
Руските войски на всякъде в България и най-вече в пострадалите селища са посрещнати като истински братя, освободители. Народа ликува и ги подкрепя във великата им освободителна мисия.

Петричани и последният ден от робството – 21 декември 1877 година, когато освободителите са пред селото им имат нещастieto да изпитат отново злата участ. Отстъпващите турски пълчища на Бекир паша изгарят много къщи и ограбвал населението.

През нощта на 21 срещу 22 декември, войските на генерал Курлов влизат в изстрадалия Петрич посрещнати с голяма радост. Жителите му им дават подслон и последната си храна.

На 22 декември, Петрич осъмва свободен, както на 21 април предната година. Свободата на селото е извоювана скъпо. В землището му през ония страшни априлски и майски дни на седемдесет и шеста загинаха 172 българи, а през студения декември на седемдесет и седма над 50 руски войници и офицери. Тук за свободата на България положиха кости и двамата руски генерали Каталей и Философов.

Признателните петричани събраха и съхраниха костите на загиналите руски богатири и им изградиха паметник-костница. Всяка година в деня на освобождението и в началото на май, те се прекланят пред героичният подвиг на Освободителите и великата саможертва на априлци.

ПРИЛОЖЕНИЯ

СПИСЪК

На жертвите в Априлското въстание от с. Петрич, Софийски окръг

Име и презиме	Възраст	Име и презиме	Възраст
---------------	---------	---------------	---------

МЪЖЕ

Клани като овце

1. Христоско Пеов	60 г.	8. Стамен Николов	30 г.
2. Иван Раков	75 "	9. Стян Стойнов	60 "
3. Димитър Иванов	28 "	10. Игнат Найденов	22 "
4. Никола Михайлов	28 "	11. Иван Димитров	18 "
5. Гинчо Николов	30 "	12. Кръстьо Иванов	40 "
6. Никола Стаменов	65 "	13. Пенчо Лулчов	58 "
7. Дончо Гиичов	60 "	14. Ганчо Петров е клал недокл	

Убити с пушка или нож

1. Тодор Николов	15 г.	4. Иван Вельов	28 "
2. Захари Спасов	35 "	5. Панчо Вельов	22 "
3. Иван Ангелов	32 "	6. Драгия Иванов	85 "

7. Тодор Геров	80 "	19. Иван Джунов	70 "
8. Лулчо Геров	85 г.	20. Георги Димитров	22 "
9. Нешо Неделков	50 "	21. Дойчо Петров	80 "
10. Вельо Ангелов	53 "	22. Нешо Стоянов	75 "
11. Тодор Тиколов	22 "	23. Димитър Иванов	70 г.
12. Марко Манъов	65 "	24. Иван Генчев	60 "
13. Рад Иванов	60 "	25. Никола Дойчов	16 "
14. Стоян Драгиев	55 "	26. Делчо Николов	12 "
15. Мито Стоянов	45 г.	27. Михо Георгиев	40 "
16. Делчо Лулчов	40 "	28. Иван Стойков	50 "
17. Марко Стоянов	35 "	29. Цвятко Иванов	16 "
18. Петър Панчов	40 "	30. Петър Пенчов	20 "

Последният бил убит защото поискал да заварди жена си, която хванали и маскирили докле премряла.

ЖЕНИ

1. Стояна Петрова	80 г.	7. Стойка Иванова	80 г.
2. Дела Велкова	28 "	8. Цана Димитрова	30 "
3. Дона Тодорова	35 "	9. Стойка Манъова	30 "
4. Мария Стаменова	40 "	10. Мария Лулчова	40 "
5. Стояна Радова	70 "	11. Янка Михова	65 "
6. Рада Стойкова	70 "	12. Мама Генчева	50 "

ДЕЦА

1. Нона Иванова	2 г.	14. Нешо Николов	3 "
2. Цона Ралчова	5 "	15. Дойчо Стоянов	1 "
3. Иван Томчов	2 "	16. Георги Михов	4 "
4. Никола Стоянов	3 "	17. Иван. Михов	2 "
5. Марин Марков	2 "	18. Янка Станоева	6 "
6. Пена Маркова	6 "	19. Янка Иванова	9 "
7. Петра Нешкова	7 г.	20. Кръстана Иванова	6 г.
8. Янка Делова	4 "	21. Лулчо Стоянов	8 "
9. Тодор Делов	1 "	22. Мина Попова	9 "
10. Мария Стоянова	4 "	23. Стоян Велков	4 "
11. Нона Велкова	6 "	24. Рада Пондъова	6 "
12. Цона Пондъова	2 "	25. Иван Пондъов	4 "
13. Рада Иванова	4 г.		

ТЕЛЕГРАМА

От Мютесарифа на София до Мютесарифа на Видин (Препраща телеграмата, получена от Миралай Хасан, с която се известява за разбиването на въстаниците от Петрич)

До Мютесарифа и до коменданта
на София

Донасям, както следва:

Вчера с два табора редовна войска се придвижихме от Златица за селото Петрич. Като разбихме бунтовниците, които се бяха стекли в петричките балкани, преследвахме ги на два и половина часа разстояние от Петрич по посока към Копривщица.

Установени са над 60 души убити бунтовници, двама души заловени и е взета плячка над 2 000 глави добитък, и голямо количество покъщнина, която бунтовниците изкарали в горите.

Битката завърши в 11 часа (около 6 часа вечерта). Нощта прекарахме на върха (св. Никола), който е над селото Петрич.

От страна на редовната войска има един войник, леко ранен в ръката. Отделни къщи в Петрич и по баирите са опожарени.

7 май/12/ 92 г.

Миралай Хасан

Препращаме Ви за сведение горния точен препис на телеграмата, която току-що получихме от Миралай Хасан бей.

8 Май /12/ 92 г.

Соф. Мютесариф: Ахмед Мазхар

Съобщено е и до каазите

БОЯТ ПРИ ПЕТРИЧ

23 Април, 1876 год.

От Антон Лшкерц

И чу се първи залп ... изпрати
първ поздрав турчина. И бой
започна ... Сипят се куршуми-
целувки огнени безброй.

В окопите кипи неспирно,
борци, борци-безкраен ред.
Бунтовно знаме се ветрее,
и свири боен рог: Напред!

Раята стреля срещу турци,
там стреля българинът роб!...
След гръма гръм, след блясъка блясък
от-пушки-виж, но и от топ .../стреля си/

Станете, роби оковани!
спасете челяд, дом и чест,
Изпаднали в отчаяние,
почнете нов живот от днес!

Вий всички, страдни, мъртви братя
що стискахте юмрук корав,
проклинахте съдбата своя,
и скърцахте зъби от гняв!

Не се ли нам ти удивляваш,
закрилник наш, висок балкан?
Не виждаш ли как пред раята
трепери жалкия тиран?

Към господаря стреля робът
играе с него боен танц,
разкъсал робската верига,
порасъл днес като гигант!...

„Против душманите, о братя!“
сразява вик смутени враг,
през гръм и грохот, дим пожарен
удари турчинът на бяг.

* Материалите са съпътстваща част от изложба, посветена на 150 години от Априлското въстание 1876 г.

Научен архив – БАН, 2026 г.

Подбор и оформление: д-р Д. Мизинска и А. Тодорова

